

TUTKIMUS RINNASTEISISTA VERBIPAREISTA

Anu Airola *Coordinated verb pairs in texts*. Publications of the department of general linguistics 41. Helsinki: University of Helsinki 2007. 127 s. ISBN 978-952-10-4249-2.

Anu Airolan yleisen kielitieteen alaan kuuluvan väitöskirjan aiheena ovat suomen kielen rinnasteiset *V ja V*-verbi-parit (esim. *Poika nousi ja meni ikkunaan*) ja tällaisten parien käyttö kaunokirjallisuudessa ja sanomalehtiteksteissä. Tarkempuna rajauskriteerinä on, että jompikumpi rinnasteisista verbeistä kuuluu viiden tietyn liikeverbin (*lähteä, mennä, päästä, nousta ja laskea*) joukkoon. Airola katsoo, että tällaiset rinnasteiset verbit muodostavat vakiintuneita rakenteita tai kuvioita (*patterns*), jotka eivät kuitenkaan ole varsinaisia syntaktisia lausekkeita. Tarkasteltavat ilmaukset sijoittuvat hänen mukaansa leksikaalis-semanticin ja tekstuaalisen tason välimaastoon, ja niissä yhdistyvät molempien tasojen ominaisuudet. Tarkastelun edetessä mukaan tulee vähitellen myös kielipiillinen (syntaktinen) taso ja sen pohtiminen, muodostavatko verbit keskenään jonkinlaisen kielipiillisen tai kielipiillistumassa olevan, seriaaliverbimäisen kokonaisuuden.

Väitöskirja etenee siten, että luvussa 1 esitellään tutkimusongelmaa ja tutkimuskysymyksiä. Luku 2 on lyhyt yhteenveto työn kokonaisrakenteesta. Luku 3 selostaa yleisesti rinnasteisten verbiparien problematiikkaa, ja luku 4 esittelee aineiston ja metodit. Aineiston varsinainen käsittely jakautuu lukuihin 5 ja 6. Luku 5 käsittelee aineistoa vertaillen sellaisia verbipareja, joissa liikeverbi on ensimmäisenä (*going first* eli GF-tyyppi), sellaisiin, joissa se sijaitsee viimeisenä (*going last* eli GL-tyyppi).

Tutkimus perustuu kvantitatiiviseen korpusanalyysiin, jossa on käytetty yhtäältä kaunokirjallisista teksteistä ja toisaalta

sanomalehtiteksteistä koostuvia tietokonekorpuksia, joita verrataan keskenään. Kummankin korpuksen tekstit ovat peräisin 1990-luvulta ja edustavat siten nykykieltä. Tekstuaalisen rakenteen analyysissään tekijä esittää myös tekstirakenteen vertailua toanaalimusiikkiin: tekstirakenteen ja musiikin rakenteen periaatteet ovat hänen mukaansa monessa suhteessa samanlaisia. Luku 6 keskittyy erityisesti *nousta*-verbin käyttöihin verbirakenteissa, ja luku 7 esittelee tulosten merkitystä ja niiden kuvausta.

Kysymys, joka työssä toistuu, on sen pohtiminen, miten kielen eri tasot limittyvät ja toimivat keskenään. Airola katsoo, että rinnasteisten verbien muodostamat kiteytymät (*grammatical patterns*) kytkevät yhteen leksikaalisen semantiikan ja tekstirakenteen tasoja: niitä motivoi yhtäältä niissä esiintyvien verbien merkitys, toisaalta tekstin rakenne. Tutkimuksesta käy ilmi, että monet *V ja V*-ilmaukset edustavat korkeaa (leksikaalisen) vakiintuneisuuden astetta.

Ensimmäisessä aineistoa käsittelevässä luvussa 4 tarkastellaan tutkittavia verbejä yleisesti siltä kannalta, millainen elementti teksteissä esiintyy niiden oikealla puolella (tavallisesti siis niiden määritteenä). Etenkin *lähteä*-verbin oikeanpuoleinen seuralainen on usein 3. infinitiivin muoto, mikä Airolan mukaan viittaa verbin aspektuaaliseen merkitykseen ('lähteä tekemään'); toisaalta voi huomauttaa, että tällaisiin ilmauksiin sisältynee aina liikkeen merkitys, ja puhtaasti aspektuaalista inkoatiivista merkitystä *lähteä*-verbillä tuskin on. Eri korpuksissa (kaunokirjallisuus vs. sanomalehtikieli) on myös verbikohtaisia eroja. Etenkin *nousta*-verbin profiili on eri aineistoissa melko eri-

lainen: sivun 22 kuvioista 10 käy ilmi, että kaunokirjallisessa tekstissä tämän verbin oikeanpuoleisena seuralaisena on usein illatiivimuotoinen NP tai MA-infinitiivi (esim. *nousta istumaan*), sanomalehtitekstissä taas genetiivisijainen NP tai numeraali (esim. *nousta viisi prosenttia*). Verbit *lähteä* ja *mennä* sen sijaan käyttäytyvät varsin samantapaisesti eri korpuksissa.

Luvussa 5 käsittely siirtyy varsinaiseen tutkimusteemaan, rinnasteisiin verbipareihin. Näitä tarkastellaan ensin kvantitatiivisin menetelmin ja sitten yksittäisinä esiintyminä laajemmassa kontekstissa. Aineiston tilastollinen tarkastelu osoittaa, että valitut viisi liikeverbiä esiintyvät muihin verbeihin verrattuna varsin taajaan V ja V -rakenteissa. Niissä V ja V -rakenteissa, joissa liikeverbi on ensimmäisenä (GF-tyyppi), on eniten esiintymiä *nousta*-verbistä ja toiseksi eniten *mennä*-verbistä, mutta *lähteä*-verbiä on vähän ja *laskea*- ja *päästä*-verbeistä esiintyy vain hajatapauksia. Toisaalta V ja V -rakenteiden jälkimmäisenä komponenttina (GL-tyyppi) *nousta* on vasta kolmanneksi yleisin; useimmin esiintyvä verbiparin jälkikomponentti on *mennä*, toiseksi yleisin on *lähteä*. Yleiskuva liikeverbien käyttäytymisestä on siis se, että *nousta*-verbillä on vahva taipumus V ja V -parin ensimmäiseksi komponentiksi, *mennä* on suhteellisen yleinen molemmissa asemissa, *lähteä* taas esiintyy mielellään jälkikomponenttina.

Tekstien lähempi tarkastelu osoittaa, että *nousta* esiintyy usein tilanteessa, jossa kuvataan muutosta, ja nousijana on tällöin kertomuksen henkilö, joka nousee seisoma-asentoon esimerkiksi keskustelun päätyessä. Airola katsoo, että *nousta*-verbi on usein kontekstissaan redundantti, sillä konteksti oikeastaan implikoi jo sen muutoksen, jota *nousta*-verbi ilmaisee (esim. *Hän nousi ja harppoi pitkin askelin metsään*: harppominen edellyttää, että on noustu pystyasentoon). Havainto heijastanee sitä seikkaa,

että kieli on ylipäättäänkin redundanttia, eikä esimerkiksi kaunokirjallisen tekstin kirjoittajan tavoitteena lienekään redundanssin karsiminen ja pelkästään sen ilmaiseminen, mikä tarinan seuraamiseksi on välttämätöntä.

Tutkimuksen kiintoisimpiin tuloksiin kuuluu *mennä*-verbin merkitysten analyysi V ja V -ilmauksissa. Verbiparin ensikomponenttina oleva *mennä* nimittäin abstraktistuu helposti ja alkaa ilmaista liikkeen tai konkreettisen muutoksen sijasta modaalistyyppisiä merkityksiä. Tällainen merkitys voi olla esimerkiksi kuulijan suostuttelu tai käskeminen, esimerkkinä romaanihenkilön puheenvuorossa esiintyvä *Kun sopiva tilaisuus ilmaantuu, niin sinä menet ja annat jollekin meidän valitsemalemme lehdelle oikein kunnan syvähaastattelun*. Verbin toinen modaalistyyppinen tehtävä on kuvata puhujan kielteistä suhtautumista, esimerkiksi *Vittu ne menee ja päästää Veko Hopean lomalle*. Viimeinen esimerkki ei selvästikään kuvaa 'niiden' liikettä, joka edeltäisi Veko Hopean lomalle päästämistä, vaan juuri puhujan subjektiivista kannanottoa, turhautumista.

Verbien tällaiset käytöt houkuttelevat lisäpohdintaan: Miten nämä merkitykset sopivat yhteen *mennä*-verbin konkreettisen liikemerkityksen kanssa? Voiko niiden ajatella edustavan metaforaa, jossa 'liike pois päin' (esim. puhujasta tai puhepaikasta) merkitsee samalla 'hallusta tai kontrollista poistumista' ja sitä kautta mahdollisuutta toimia puhujan tahtoa vastaan? *Mennä*-verbilähän voidaan ilmaista monenlaisia puhujan kannalta negatiivisia olotilanmuutoksia, kun vastaavat positiivista muutosta kuvaavat ilmaukset taas suosivat *tulla*-verbiä (esim. *mennä rikki, poikki, tajuttomaksi*, mutta *tulla kuntoon, terveeksi, tajuuhinsa*). Argumentaatio hyötyisi myös vertailusta suomen infiniittisiin rakenteisiin, joita fennistikassa on tutkittu suhteellisen runsaasti. Niissäkin

mennä-verbi esiintyy usein puhujan negatiivista kannanottoa ilmaisevissa. Esimerkiksi *mennä*-verbin finiittimuodon ja 3. infinitiivin illatiivin sisältävä kysymystyyppi *Miksi menit ostamaan tuollaisen paidan?* ei kysy 'menemisen' vaan juuri 'ostamisen' syytä. Tätä muistuttaa myös finiittiverbitön ilmaistyyppi *Mennä nyt tekemään tuollaista*, joka onkin kiteytynyt juuri kannanoton ilmaukseksi (ks. Visapää 2005 [ja sittemmin myös 2008]). Tällaiset infinitiivin sisältävät ilmaukset tarjoaisivat kiinnostavan vertailukohtan Airolan omille päätelmille.

Luvussa 6 tarkastellaan leksikaalisen semantiikan ja tekstin vuorovaikutusta etenkin *nousta*-verbin kannalta. Ilmenee, että V ja V -rakenteissa keskeisimpiä *nousta*-verbin merkityksiä ovat paikanmuutos ja orientaationmuutos, ja verbin esiintyessä V ja V -parin ensimmäisenä komponenttina jälkikomponenttina on usein liikeverbi tai kommunikaatioverbi. On kylläkin huomautettava, että tämän seikan tarkastelussa käytetty verbien semanttinen jaottelu (taulukko 15 s. 64) on siinä määrin epäyhtenäinen, että havainnon luotettavuus tuntuu kysenalaiselta. Osa analyysissä käytetyistä semanttisista luokista on niin yleisiä (esimerkkinä liike- ja kommunikaatioverbit), että niiden alle mahtunee erittäin runsaasti verbejä, osa taas on varsin suppeita (esim. poistamis-, aistihavainto- ja ääntelyverbit), eikä niihin luokitettavia verbejä liene kielessä kovin paljon — ei ainakaan niin paljon kuin esimerkiksi liikeverbejä. Olisi siis varmistuttava siitä, että luokat olisivat keskenään vertailukelpoisia. Verbien luokittelun osalta yllättävää on myös se, ettei Airola lainkaan viittaa Pajusen (2001) laajaan tutkimukseen suomen verbeistä ja niiden argumenttirakenteesta; Pajusen tutkimuksesta olisi varmasti löytynyt hyviä malleja verbien semanttiseen ryhmittelyyn.

Tätä vasten onkin hyvä, että Airola tarkastelee verbien käyttäytymistä myös yksit-

täisten, tiettyä merkitysluokkaa edustavien verbien kautta. Näin saadaan muun muassa se kiintoisa tulos, että jopa $\frac{3}{4}$ *nousta*-verbin seuralaisina esiintyvistä liikeverbeistä kuuluu viiden verbin ryhmään (*mennä, lähteä, kävellä, laskea, tulla*). *Nousta*-verbistä syntyvä kokonaiskuva onkin sellainen, että kyseessä on V ja V -rakenteissa erittäin vahvasti tiettyjen muiden verbien kanssa kollokoiva verbi. Tyypillisimmät kollokaatiot ovat liikeverbi jälkimmäisenä -tyypissä *sanoi ja nousi* ja liikeverbi ensimmäisenä -tyypissä *nousi ja meni ~ lähti*.

Luvussa 6.4 tarkastelu siirtyy kieliopillistumiseen ja V ja V -rakenteiden kiteytymiseen. Kieliopilliselta kannalta kiinnostava on se havainto, että tietyt rinnasteiset verbiparit saavat seriaaliverbimäisiä piirteitä. Vaikka rinnasteiset verbirakenteet eivät muotonsa puolesta muistutakaan seriaaliverbejä esimerkiksi siinä suhteessa, että niissä tapahtuisi morfologista redusointumista, niiden merkityksessä voi nähdä seriaaliverbimäisyyttä. Esimerkiksi verbi-parin alkujäsenenä oleva liikeverbi ei aina ilmaise liikettä tai muutosta vaan lähinnä modaalista merkitystä.

Airolan väitöskirja yhdistelee kielitieteen klassisen jaottelun näkökulmasta leksikaalisen, syntaktisen ja tekstuaalisen tason ilmiöitä. V ja V -parit ovat mielenkiintoisia juuri siksi, ettei niiden ainakaan klassisen lauseenjäsenyyksen näkökulmasta ole ajateltu muodostavan varsinaista syntaktista rakennetta tai konstruktiota; toisaalta rakenteen kiteytyminen tiettyjen verbiyhdistelmien ympärille ja etenkin sen seriaaliverbimäinen käyttö tuovat siihen selvästi konstruktioita piirteitä. Kun kyseessä on suomen kieltä käsittelevä väitöskirja, toivoisi suomen kielen tutkimuksen pääsevän enemmän esille. Kriittisen pohdinnan kohteeksi voisi ottaa fennistiikassa paljon keskustelua herättäneen finiittiverbin ja lauseen välisen riippuvuussuhteen. Klassises-

ti fennistiikassa on (Paavo Siroa seuraten) katsottu, että lauseen kriteerinä on finiittiverbin esiintyminen, ja tästä on seurannut, että jokaisen finiittiverbin ympärille katsotaan muodostuvan oma erillinen lauseensa, joka voi olla hyvinkin elliptinen. Myös Iso suomen kielioppi (ISK 2004: 1124) pitää finiittiverbiä lauseen kriteerinä ja katsoo esimerkiksi kokonaisuuden *Tyttö nousi ja Ø lähti ulos* koostuvan kahdesta lauseesta, joista jälkimmäisestä subjekti on jätetty elliptisesti pois. Toisaalta ISK (2004: 1127) ei näe sellaista ilmausta kuin *Hän söi ja joi* ellipsiksi vaan »pelkkien verbien rinnastukseksi». Ainakaan itselleni tämän eronteon peruste ei käy täysin selväksi, ja Airolan väitöskirjan tulokset olisivat voineet avata siihen uusia näkökulmia.

Väitöskirjaksi työ on varsin suppea (127 sivua), ja paikoin siitä jää viimeistelemätön vaikutelma. Jotkin metodiset ratkaisut, joita edellä olen kritisoinut, kaipaivat tuekseen perusteluja ja mahdollisesti korjaamista. Fennistin näkökulmasta voi huomauttaa, että tutkimustuloksia on hämmästyttävän vähän suhteutettu fennistiikan kirjallisuuteen. V ja V -rakenteiden vertailukohtana olisi hyvä ottaa huomioon myös sitä kirjallisuutta, joka käsittelee suomen infiniittisiä rakenteita. Samoin eräiden infiniittisten rakenteiden semanttis-prag-

maattiset funktiot voisi hyvin rinnastaa V ja V -ilmausten seriaaliverbimäisiin tehtäviin. ■

TUOMAS HUUMO

Sähköposti: tuomas.huumo@ut.ee

LÄHTEET

- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISAPÄÄ, LAURA 2005: Alastomat, inhimilliset infinitiivit. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 72–98. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys: Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1181. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.